

Weber, Mariusz

Król i jego lennik. Konflikty księcia mazowieckiego Siemowita IV z Władysławem Jagiełłą

Przegląd Historyczny 97/2, 241-255

2006

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

MARIUSZ WEBER
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
Instytut Historii

Król i jego lennik. Konflikty księcia mazowieckiego Siemowita IV z Władysławem Jagiełłą

Ostatnie lata w polskiej mediewistyce przyniosły wzrost zainteresowania postacią księcia mazowieckiego Siemowita IV¹. Już w 1868 r. Julian Bartoszewicz zwrócił uwagę, że: „Sam żywot księcia i jego zawód polityczny nadaje się, jako materiał do pięknego obrazu, do monografii historycznej”². Godny uwagi fragment tego „obrazu” stanowią konflikty między księciem Siemowitem IV a królem Władysławem Jagiełłą.

Pokój krakowski z 12 grudnia 1385 oznaczał dla Siemowita IV koniec marzeń o koronie polskiej³. Dla władcy Mazowsza płockiego otwierała się nowa epoka, w której o jego pozycji politycznej w dużym stopniu decydowały stosunki z jego rywalem do tronu i ręki Jadwigi. Pierwsze kontakty Siemowita IV z Władysławem Jagiełłą ukazują tzw. „Artykuły mazowieckie”, które synowie księcia — Siemowit V, Kazimierz II i Władysław I — przed-

---

¹ Do ważniejszych opracowań dotyczących panowania Siemowita IV należą: F. Kozłowski, *Dzieje Mazowsza za panowania książąt*, Warszawa 1858; A. Prochaska, *Hołdy mazowieckie 1386–1430*, RAU whf, ser. II, t. XXII, 1905, s. 1–56; E. Maleczyńska, *Książęce lenno mazowieckie 1351–1526*, Lwów 1929; J. Bienniak, *Epilog zabiegów Siemowita IV o koronę polską*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Historia” t. IX, 1973, s. 71–87; H. Samsonowicz, *Piastowskie Mazowsze a Królestwo Polskie XIII–XV w.*, [w:] *Piastowie w dziejach Polski*, pod. red. R. Hecka, Wrocław 1975, s. 115–134; *Dzieje Mazowsza do 1526 roku*, pod red. A. Gieysztor i H. Samsonowicza, Warszawa 1994; M. Wilska, *Dwaj bracia — Janusz I Starszy i Siemowit IV*, „Mazowsze”, 1995, nr 2, s. 7–12; A. Świężawski, *Rawskie księstwo Piastów mazowieckich 1313–1462. Dzieje polityczne*, [w:] idem, *Mazowsze i Ruś Czerwona w średniowieczu. Wybór pism*, Częstochowa 1997, s. 189–327; A. Supruniuk, *Otoczenie księcia mazowieckiego Siemowita IV (1374–1426)*, Warszawa 1998; eadem, *Siemowit IV*, PSB, t. XXXVII, Kraków 1996, s. 76–81; M. Radoch, *Zarys działalności polityczno-dyplomatycznej książąt mazowieckich wobec państwa krzyżackiego w Prusach w latach 1385–1407*, Olsztyn 1999; W. Sieradzian, *Sąsiedztwo mazowiecko-krzyżackie w okresie przemian politycznych w Europie środkowo-wschodniej w latach 1411–1466*, Toruń 1999; M. Wilamowski, *Siemowit IV*, [w:] *Piastowie. Leksykon biograficzny*, pod red. S. Szczur i K. Ożoga, Kraków 1999, s. 298–303; E. Gawin, *Między Polską a Zakonem. Polityka Siemowita IV w latach 1386–1426*, „Rocznik Mazowiecki”, t. XIV, 2002, s. 9–25.

² J. Bartoszewicz, *Ziemiowit IV*, [w:] *Encyklopedia Powszechna*, t. XXVIII, Warszawa 1868, s. 581.

³ *Iura Masoviae Terrestria* (dalej: *IMT*), wyd. J. Sawicki, Warszawa 1972, t. I (1228–1471), nr 30.

stawili Władysławowi Jagielle na zjeździe sandomierskim w 1426 r.⁴ Jest to źródło jednostronne, ponieważ przedstawia punkt widzenia strony mazowieckiej na relacje łączące Siemowita IV z Władysławem Jagiełłą.

Dowiadujemy się, że Jagiełło wraz ze swym bratem Skirgiełłą i Witoldem przez zaufanych posłańców zaprosił Siemowita IV na Litwę. Nastąpiło to w czasie, kiedy Jagiełło został wybrany na króla Polski, ale nie został jeszcze dopuszczony do władania tym Królestwem⁵. W czasie pobytu na Litwie książę Siemowit odznaczył się tak wielce, że Jagiełło, Skirgiełło i Witold obiecali obdarzyć go *specialibus praerogativa, gracia et favore*⁶. Ze względu na „najwierniejsze usługi” Jagiełło przyrzekł Siemowitowi na piśmie nadać wszystkie ziemie ruskie, które wówczas do niego należały, nie zachowując z nich żadnej dla siebie⁷.

W świetle „Artykułów mazowieckich” inicjatorem zjazdu na Litwie była strona litewska. W interesie Jagiełły leżało pozyskanie mazowieckiego Piasta, który nadal cieszył się poparciem znacznej rzeszy szlachty i okupował część ziem koronnych. Układające się strony dążyły do utrwalenia przymierza związkiem dynastycznym, tym bardziej, że istniały ku temu sprzyjające okoliczności. Niespełna trzydziestoletni książę płocki był jeszcze kawalerem. Najprawdopodobniej podczas pobytu na Litwie Jagiełło zaproponował Siemowitowi rękę swojej ulubionej siostry Aleksandry⁸. W literaturze genealogicznej dominuje pogląd Oswalda B a l z e r a, że ślub księcia mazowieckiego z Aleksandrą Olgierdówną odbył się w lutym 1387 r. w Wilnie⁹.

Zgodnie z zawartą wcześniej umową Siemowit IV poparł Jagiełłę w momencie obejmowania przez niego władzy w Polsce. Piast mazowiecki spotkał się ze zmierzającym do Krakowa Jagiełłą w Zawichoście¹⁰. Wraz z księciem do Zawichostu przybyła „niemała liczba pewnych panów, mieszkańców Królestwa”, którzy byli przypisani księciu na znak wierności. Siemowit IV przedstawił swoich adherentów Jagielle i polecił im przenieść na króla znak wierności okazany sobie¹¹. W Zawichoście Siemowit dołączył do orszaku Jagiełły i towarzyszył mu w objęciu korony. Wraz z Jagiełłą uroczyście wjechał do Krakowa w dniu 12 lutego 1386¹². Źródła poświadczają, że Siemowit wziął udział w uroczystościach

⁴ *Articuli Vladislao Regi Poloniae a ducibus Masoviae traditi Sandomiriae* (dalej: *Articuli*), *A. D. 1426*, wyd. W. Kętrzyński, [w:] MPH, t. VI, Kraków 1893, s. 631–637.

⁵ *Articuli*, s. 631. W historiografii nie ma zgody co do tego, kiedy Siemowit udał się na Litwę — vide E. Małczyńska, op. cit., s. 40; A. Swieżawski, *Nadanie ziemi bełskiej Siemowitowi IV*, PH, t. LXXII, 1981, z. 2, s. 269; J. Tęgoski, *Sprawa ruska w stosunkach Siemowita IV z Władysławem Jagiełłą*, „Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie. Seria: Zeszyty Historyczne”, z. II, 1994, s. 117, przekonująco wykazał, że zjazd na Litwie nastąpił na krótko przed zawarciem przez Siemowita pokoju krakowskiego z królową Jadwigą w grudniu 1385 r.

⁶ *Articuli*, s. 631.

⁷ *Ibidem*.

⁸ J. Tęgoski, op. cit., s. 118; cf. A. Swieżawski, *Nadanie ziemi bełskiej*, s. 271, sądzi, że układ zaręczynowy Siemowita IV z Aleksandrą Olgierdówną zawarto dopiero w lutym 1387 r.

⁹ O. Balzer, *Genealogia Piastów*, Kraków 1895, s. 475–476; W. Dworzaczek, *Genealogia*, Warszawa 1959, t. II, tab. 4, 16; Z. Wdowiśzewski, *Genealogia Jagiellonów*, Warszawa 1968, s. 24; J. Tęgoski, *Pierwsze pokolenie Giedyminowiczów*, Poznań–Wrocław 1999, s. 150.

¹⁰ *Articuli*, s. 632.

¹¹ *Ibidem*.

¹² J. Długosz, *Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae*, ks. X (1370–1405), Warszawa 1985, s. 152; A. Prochaska, *Król Władysław Jagiełło*, Kraków 1908, t. I, s. 72; A. Supruniuk, *Otoczenie*, s. 311.

chrztu Jagiełły (15 lutego)¹³, jego ślubu z Jadwigą (18 lutego)¹⁴ oraz koronacji królewskiej (4 marca)¹⁵.

Wkrótce po objęciu tronu w Polsce przez Władysława Jagiełłę Siemowit IV złożył hołd parze królewskiej. Świadczy o tym wykonywanie przez niego w późniejszym okresie obowiązków lennych w zakresie służenia radą i stawania z pomocą wojskową¹⁶. Ślady uznania zwierzchnictwa lennego Jagiełły przez Siemowita IV znajdujemy także w „Artykułach mazowieckich”. Dowiadujemy się, że król zobowiązał się Siemowita i jego następców (*principes corone sue*) wraz z ich ziemiami, dobrami i podwładnymi ochraniać, bronić i wspierać. Ponadto obiecał oraz przysięgą własną potwierdził Siemowitowi, że w niczym nie będzie szkodził, lecz zachowa go w swobodach książęcych, które otrzymał od swoich przodków i którymi się cieszył¹⁷. Oprócz tego książę zawarł z Władysławem Jagiełłą układ, który przewidywał, że Siemowit będzie pobierał roczną pensję w wysokości 900 grzywien w monecie, którą „inni królowie Polski, a zwłaszcza król Węgier — zapisali przodkom wspomnianego księcia pana Siemowita Starszego, czyli dziadowi i ojcu”¹⁸.

Siemowit IV odegrał znaczącą rolę w początkach panowania Władysława Jagiełły. Poparcie mazowieckiego Piasta umożliwiło świeżo ochrzczoneму władcy spokojnie objęcie rządów w jego nowym królestwie. Książę Siemowit przyjął postawę zgodną z polską racją stanu. Stanął u boku króla, by wspierać go w dziele chrystianizacji Litwy i bronić jego reputacji przed propagandą habsbursko–krzyżacką¹⁹.

Do pierwszego konfliktu między królem a księciem doszło na tle przyrzeczonych Siemowitowi ziem ruskich²⁰. Władysław Jagiełło zwlekał z realizacją umowy z Piastem mazowieckim ze względu na trudności związane z wydzieleniem Siemowitowi donacji z terytorium Rusi litewskiej²¹. Z tych względów podjął próbę dotrzymania zobowiązań wobec Siemowita IV kosztem ziem podległych Koronie. Jan Długosz podał, że król pierwotnie planował przekazać Siemowitowi IV graniczącą z Mazowszem ziemię radomską, ale plan ten

¹³ J. Długosz, *Annales*, ks. X, s. 154.

¹⁴ Ibidem, s. 155.

¹⁵ *Ioannis Dlugossi Articuli de incorporatione Mazoviae* (dalej: *Ioannis Dlugossi Articuli*), wyd. W. Kętrzyński, MPH, t. VI, Kraków 1893, s. 626; M. Radoch, op. cit., s. 42, podał, że Siemowit IV był ojcem chrzestnym króla; vide także: S. Sroka, *Czy Władysław Opolczyk był ojcem chrzestnym Władysława Jagiełły?*, „Nasza Przeszłość” t. LXXIV, 1990, s. 297–300.

¹⁶ *Ioannis Dlugossi Articuli*, s. 626. Dyskusję w historiografii na temat złożenia hołdu Władysławowi Jagiełłowi przez Piastów mazowieckich podsumowali: K. Brzeński i E. W. W. W., *Struktura terytorialna Mazowsza książęcego i jego stosunek do Korony*, „Zeszyty Naukowe Filii UW w Białymstoku”, z. LII: Administracja i ekonomia, t. XII, 1986, Dział PR — Prace Prawnicze, s. 13, 39–41; M. Radoch, op. cit., s. 41, przyp. 1. Stosunek Mazowsza do Królestwa Polskiego w perspektywie porównawczej przedstawił H. Samsonowicz, *Mazowsze polską Burgundią*, „Warszawa i Mazowsze. Rozważania nad dziejami”, t. V, 2001, s. 47–52.

¹⁷ *Articuli*, s. 633.

¹⁸ Ibidem, s. 633–634.

¹⁹ Ostatnio na ten temat: M. Radoch, op. cit., s. 43–46.

²⁰ W historiografii próbowano rozwiązać tę zagadkę uwzględniając dwie możliwości. Po pierwsze, przedmiotem obietnicy Jagiełły były ziemie ruskie jego przyszłego Królestwa. Po drugie, Jagiełło przyrzekł Siemowitowi jedną z ziem ruskich, które wówczas znajdowały się w jego posiadaniu. Vide A. Prochaska, op. cit., s. 3; E. Malczyńska, op. cit., s. 41; A. Swieżawski, *Nadanie ziemi bełskiej*, s. 270; idem, *Tytułatura ruska książąt mazowieckich*, Częstochowa 1994, s. 33; J. Tęgow ski, op. cit., s. 118, M. Radoch, op. cit., s. 42–43. Sądzę, że bardziej prawdopodobna jest ta druga możliwość.

²¹ J. Tęgow ski, *Sprawa ruska*, s. 118.

upadł z powodu sprzeciwu panów koronnych²². Odebranie przez królową Jadwigę wiosną 1387 r. z rąk węgierskich Rusi Halickiej otworzyło przed Jagiełłą szansę na spełnienie danej Siemowitowi IV na piśmie obietnicy. Jagiełło nadał Siemowitowi mającą tradycje lenne ziemię bełską²³. *Terminus ad quem* donacji królewskiej wyznacza dokument z 29 grudnia 1388, w którym po raz pierwszy jest wspomniana obecność Siemowita IV w Bełzie²⁴. Siemowit IV nie uzyskał jednak pisemnego potwierdzenia objęcia w posiadanie ziemi bełskiej, co było spowodowane oporem ze strony królowej Jadwigi i panów małopolskich²⁵.

Według „Artykułów mazowieckich” Siemowit IV dwa lub trzy lata po złożeniu przez Jagiełłę pisemnej obietnicy upomniał się o jej realizację. Dowiadujemy się, że książę wręczył stosowny dokument znajdującemu się w otoczeniu rady koronnej królowi, który przekazał go do publicznego odczytania podkanclerzemu Mikołajowi z Kurowa. Ten jednak pismo z obietnicami królewskimi przeszył nożem i poszarpał „wbrew Bogu i sprawiedliwości”²⁶. Jan Tęgowski zwrócił uwagę, że relacja synów Siemowita IV zawiera pewne nieścisłości. Z pracy Jadwigi Krzyżaniakowej wiemy, że Mikołaj Kurowski herbu Szreniawa jest potwierdzony źródłowo jako notariusz królewski w 1391 r., a od 1393 r. występuje jako protonotariusz²⁷. Według Jana Tęgowskiego zniszczenie dokumentu królewskiego przez Mikołaja Kurowskiego mogło najwcześniej nastąpić w 1393 r.²⁸ Hipoteza Tęgowskiego wydaje się prawdopodobna, aczkolwiek należy dopuścić także możliwość, że opisane powyżej zdarzenie mogło mieć miejsce w 1391 r., czyli trzy lata po nadaniu ziemi bełskiej.

Jakie były powody upomnienia się Siemowita IV o spełnienie danej mu obietnicy? Wpływ na to miało umocnienie pozycji Witolda na Litwie po śmierci Skirgiełły²⁹ oraz praca zbrojna z Władysławem Opolczykiem, która wkraczała w decydującą fazę³⁰. Głów-

²² J. Długosz, *Annales*, ks. X, s. 172 pod r. 1388.

²³ Na ten ziemi bełskiej — vide A. Swieżawski, *Ziemia bełska. Zarys dziejów politycznych do roku 1462*, Częstochowa 1990, *passim*.

²⁴ *Zbiór Dokumentów Małopolskich* (dalej: ZDM), wyd. S. Kuraś i I. Sułkowska-Kuraszowa, Wrocław 1969, t. IV, nr 1082. W historiografii toczy się dyskusja poświęcona czasowi nadania Siemowitowi ziemi bełskiej — vide A. Swieżawski, *Nadanie ziemi bełskiej*, s. 273, uważa, że nastąpiło to w końcu maja lub na początku czerwca w Łucku; cf. A. Sochacka, *Zjazdy polsko-litewskie w Lublinie i Parczewie w czasach Władysława Jagiełły*, „*Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*” t. XLI–XLII, 3, sectio F, Lublin 1986–1987, s. 67–69; R. Bubiczyk, *Kariera rodziny Kurozwęckich w XIV wieku. Studium z dziejów powiązań polskiej elity politycznej z Andegawenami*, Warszawa 2002, s. 185–186, reprezentują pogląd, że nadanie Siemowitowi ziemi bełskiej miało miejsce podczas zjazdu w Lublinie na przełomie września i października 1388 r.

²⁵ A. Sochacka, *op. cit.*, s. 68; R. Trąbka, *Kariera polityczna Piotra Knity z Wiśnicza na przełomie XIV i XV wieku*, „*Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie. Seria społeczno-pedagogiczna i historyczna*”, z. 40, Historia 9, 2001, s. 23.

²⁶ *Articuli*, s. 632.

²⁷ J. Krzyżaniakowa, *Kancelaria królewska Władysława Jagiełły. Studium z dziejów kultury politycznej w XV wieku, część II: Urzędnicy*, Poznań 1979, s. 24.

²⁸ J. Tęgowski, *Sprawa ruska*, s. 124–125.

²⁹ Idem, *Pierwsze pokolenia*, s. 103, wykazał, że Skirgiełło zmarł na krótko przed Bożym Narodzeniem 1394 r. Na temat pozycji Witolda i Skirgiełły w Wielkim Księstwie Litewskim po 4 sierpnia 1392 ostatnio J. Nikodem, *Polska i Litwa wobec husyckich Czech w latach 1420–1433. Studium o polityce dynastycznej Władysława Jagiełły i Witolda Kiejstutowicza*, Poznań 2004, s. 49–61.

³⁰ Ostatnio na ten temat: J. Sperka, *Wojny Władysława Jagiełły z księciem opolskim Władysławem (1391–1396)*, Cieszyn 2003, s. 53–83.

nym celem księcia mazowieckiego było uzyskanie zatwierdzenia jego rządów w ziemi bełskiej przez polską parę królewską. Siemowit IV uciekł się do zręcznego manewru politycznego. 25 lutego 1395 wystawił w Krakowie dokument, w którym zobowiązał się nie trzymać bez woli króla nadanych mu prawem dziedzicznym i na warunkach pełnego władztwa twierdz, ziem, miast, dystryktów i posiadłości³¹. Książę nie użył dla określenia tego władztwa nazwy Rusi. Ograniczył się jedynie do wyliczenia otrzymanych grodów. Były nimi: Bełz, Lubaczów, Busk, Grabowiec, Horodło, Sokal i Łopatyn³². Siemowit oświadczył, że mimo to nie odstępuje w żaden sposób ziem ruskich, które zostały mu przyrzeczone przez Władysława Jagiełłę. Książę zastrzegł, że jeśli z królem w sprawie poszczególnych obietnic dojdzie do zgody, akt ten nie będzie miał żadnego znaczenia³³.

Uгода księcia z królem nastąpiła w początkach 1396 r. Ceną za oficjalne nadanie księciu mazowieckiemu ziemi bełskiej, po ośmiu latach od objęcia w niej rządów, było poparcie, jakiego Siemowit udzielił królowi w wojnie z Władysławem Opolczykiem³⁴. Odpowiedni dokument Władysław Jagiełło wystawił 7 stycznia 1396 w Krakowie³⁵. Na uwagę zasługują motywy postępowania króla, które poznajemy z tego aktu. Władysław Jagiełło oświadczył, że chwała jego Królestwa wzrośnie, kiedy wynagrodzi książąt, dzięki którym pełnia pokoju wzrasta, łaska jest umacniana a sprawiedliwość utwierdza się. Dowiadujemy się, że król podjął decyzję o odstąpieniu ziemi bełskiej „po starannym rozważeniu zasług braterskiej miłości i stałości niesplamionej wierności, z jakimi szlachetny książę pan Siemowit książę mazowiecki, brat nasz najdroższy pracował ze stroskaną myślą dla odbudowania chwały naszego Królestwa i okazał nam wielkie posłuszeństwo”³⁶. Informację z dokumentu królewskiego potwierdzają „Artykuły mazowieckie”³⁷. Królowa Jadwiga zatwierdziła nadanie Jagiełły po ponad rocznej zwłoce, 8 marca 1397 w Krakowie³⁸.

Do następnego konfliktu między księciem a królem doszło w 1407 r. Siemowit spierał się z Władysławem Jagiełłą o wieś Duninów, która leżała na pograniczu Kujaw i ziemi go-

³¹ *IMT*, nr 44.

³² J. Tęgowski, *Sprawa ruska*, s. 124. W dokumencie nie wymieniono już utraconych przez księcia Krzeszowa, Hrubieszowa i powiatu podhorajeckiego w ziemi lwowskiej.

³³ *IMT*, nr 44, s. 65: *nichilominus tamen a repromissionibus ipsius domini nostri regis seu obligationibus nomine ipsius domini regis factis et fideiussoria cautione constrictis in facto ipsius terre Russie nobis factis et quomodolibet ordinatis nullatenus discedemus. Cum autem cum ipso domino nostro rege super singulis premissis concordauerimus, sed ad competentem [comp]ositionem deuenierimus, presentes [n]ullius uolumus fieri efficacie vel valoris.*

³⁴ J. Długosz, *Annales*, ks. X, s. 214; J. Krzyżaniakowa, J. Ochmański, *Władysław II Jagiełło*, Wrocław 1990, s. 165; A. Supruniuk, *Otoczenie*, s. 313, przyp. 47; M. Radoch, op. cit., s. 77–78; por. J. Spěrka, *Wojny Władysława Jagiełły*, s. 68–69, postawił pod znakiem zapytania udział wojsk mazowieckich w wojnie z 1396 r. Informację Długosza o wsparciu wojsk mazowieckich w wojnie z książętami opolskimi odniósł do 1391 r.

³⁵ *IMT*, nr 45.

³⁶ *Ibidem*, s. 66. Nadanie królewskie z 7 stycznia 1396 potwierdzili najwyżsi dostojnicy duchowni i świeccy: arcybiskup gnieźnieński Dobrogost z Nowego Dworu, biskup krakowski Piotr Wysz z Radolina, wojewodowie: sandomierski Jan z Tarnowa, krakowski Spytko z Melsztyna, łączycki Jan Ligeza oraz kasztelan lubelski Piotr Kmita.

³⁷ *Articuli*, s. 636, gdzie podano, że król ofiarował księciu mazowieckiemu Siemowitowi „pewne ziemie ruskie” ze względu na jego „zasługi i stałość ciągłego posłuszeństwa”.

³⁸ *IMT*, nr 46. W testacji dokumentu królowej wystąpili: arcybiskup gnieźnieński Dobrogost z Nowego Dworu, wojewoda poznański Sędziwój Świdwa z Szamotuł, wojewoda krakowski Spytko z Melsztyna, kasztelan wiślicki i ochmistrz Piotr Rpiszka, podkomorzy i ochmistrz królowej Jakusz z Boturzyna oraz Zawisza z Oleśnicy, pokojowiec królowej i jej krajczy.

stynińskiej³⁹. Do rozstrzygnięcia tego konfliktu został powołany sędzia generalny krakowski Jan z Oleśnicy, który wyznaczył stronom kilka terminów sądowych. Arbiter wezwał króla i księcia Siemowita m.in. do Nowego Miasta Korczyna, *ad colloquium generale*, które miało odbyć się zaraz po święcie Św. Michała Archaniola (29 września). Z dokumentu sędziego krakowskiego dowiadujemy się, że po tej dacie został wyznaczony jeszcze jeden, ostateczny termin, aby księciu mazowieckiemu nie wydawało się, że ze względu na oddalenie miejsca sprawa zostanie przesądzona na korzyść króla. Wyznaczony przez Jana z Oleśnicy termin przypadł czwartego dnia po uroczystym wjeździe króla do Łęczycy. W świetle *itinerarium* Władysława Jagiełły, przebywał on w Łęczycy w dniach 27 czerwca–1 lipca 1407⁴⁰. Posiedzenie sądu w Łęczycy odbyło się najprawdopodobniej 30 czerwca 1407⁴¹. Do Łęczycy przybyli liczni prałaci, możnowładcy i dostojnicy tak z Królestwa Polskiego, jak i z księstwa mazowieckiego. Nie przybył jednak książę Siemowit, który odstąpił od sądu „w sposób zuchwały”. Sąd pod przewodnictwem Jana z Oleśnicy zasądził Duninów królowi, natomiast księciu mazowieckiemu nakazał zachować wieczyste milczenie. W samym dokumencie znajdujemy informację, że powodem tego niekorzystnego dla Siemowita wyroku była jego hardość oraz nieposłuszeństwo względem prawa i sądu⁴². Gwarantami wyroku łęczyckiego byli: arcybiskup gnieźnieński Mikołaj Kurowski, wojewoda krakowski Piotr Kmita z Wiśnicza, wojewoda poznański Sędziwój z Ostroroga, wojewoda sieradzki Jakub z Koniecpola, kasztelanowie: sądecki Krystyn z Koziegłów, wiślicki Klemens z Moskorzewa, kaliski Janusz z Tuliszkowa, kruszwicki Jan z Grabia, sędziowie generalni: kaliski Jakusz Jaka z Wilczyna, poznański Mikołaj Czarnkowski, sieradzki Piotr z Widawy i łęczycki Piotr z Tur.

Zwycięstwo grunwaldzkie i osłabienie w jego następstwie autorytetu i siły Zakonu, sojusz lubowski Jagiełły z Zygmuntem Luksemburskim oraz umocnienie związku Polski i Litwy poprzez unię w Horodle przyniosły istotne zmiany w sytuacji politycznej księcia Siemowita. Wraz ze wzrostem międzynarodowego prestiżu Królestwa Polskiego i samego Jagiełły zawężały się możliwości politycznego manewru władcy Mazowsza płockiego, który nie mógł już prowadzić nacechowanej dużym stopniem niezależności polityki sprzed Grunwaldu. Lata po pokoju toruńskim cechuje nasilenie konfliktów króla z jego szwagrem, który przestał być dla Jagiełły partnerem politycznym, z którym należało się liczyć. Na okres po 1411 r. datuje się w historiografii odnotowane w „Artykułach mazowieckich” uszczuplenie ruskich posiadłości księcia⁴³. Z woli i rozkazu króla zostało Siemowitowi

³⁹ KDP t. I, nr 157 — tu pod błędną datą 29 czerwca 1408.

⁴⁰ A. Gąsiorowski, *Itinerarium króla Władysława Jagiełły 1386–1434*, Warszawa 1972, s. 48.

⁴¹ Data dzienna posiedzenia sądu w Łęczycy jest przedmiotem sporu w historiografii. A. Prochaska (op. cit., s. 12) i E. Małeczńska (op. cit., s. 126–127) w oparciu o datację tego dokumentu w KDP konflikt między królem a księciem umieścili pod 1408 r. A. Swieżawski (*Rawskie księstwo*, s. 250) odbycie sądu w Łęczycy datuje na 31 sierpnia 1407. Natomiast M. Pałczewski (*Mazowsze zachodnie wobec Zakonu Krzyżackiego w latach 1381–1411*, „Acta Universitatis Lodzianensis”, „Folia Historica” t. L, 1992, s. 70) i M. Radoch (op. cit., s. 98) podają, że miało to miejsce 31 lipca 1407. W świetle dokumentu Jana z Oleśnicy i *itinerarium* Władysława Jagiełły powyższa datacja nie jest możliwa do zaakceptowania, ponieważ posiedzenie sądu w Łęczycy odbyło się w obecności króla.

⁴² KDP, t. I, nr 157, s. 280.

⁴³ Vide A. Swieżawski, *Rawskie księstwo*, s. 257, uważa, że represje przeciwko Siemowitowi były grą dyplomatyczną Jagiełły i Witolda, która zmierzała do osłabienia ambitnego Piasta mazowieckiego i inkorporacji części jego władztwa do Korony; cf. W. Sieradzka, op. cit., s. 24, podziela ten pogląd z wyjątkiem tezy, że po-

odebrane Horodło, choć nie było „żadnych racjonalnych powodów ku temu”⁴⁴. Dowiadujemy się, że książę bezskutecznie zabiegał o odzyskanie Horodła, prosząc pokornie osobiście i przez swoich posłańców. Siemowit IV utracił również wsie Zamch i Obsza, a także pięć i pół wsi z powiatu bełskiego: Mikulin, Małoniż, Pukarzów, Wiszniów, Mircze i pół Modrynia⁴⁵. Dotkliwym ciosem dla borykającego się z kłopotami finansowymi księcia plockiego było zmniejszenie przez Jagiełłę wysokości jego rocznego uposażenia z 900 do 400 grzywien⁴⁶. Nie jest wykluczone, że jednym z powodów represji króla wobec księcia Siemowita były ciężące na nim zarzuty o fałszowanie monety polskiej. Z dokumentu Władysława Jagiełły wystawionego 25 lipca 1413 w Inowłodzu dowiadujemy się, że Siemowit IV został oskarżony przez pewnych ludzi uwłaczających jego czci wobec króla, prałatów i dostojników Królestwa, że bez zgody i pozwolenia króla na ziemi, na której panuje, potajemnie bić polecił polską monetę większą⁴⁷. Książę przybył do króla, by nie osądzano go, że podlega niesławie. W obecności prałatów i dostojników Królestwa Polskiego przedstawił przekonujące świadectwa i jasne dowody, że nigdy bicia tego rodzaju monety komukolwiek nie powierzył. Przedstawione przez Siemowita dowody i świadectwa zostały starannie przebadane przez króla i członków jego rady. Na tej podstawie Władysław Jagiełło oczyścił księcia mazowieckiego z ciężących na nim zarzutów i podejrzeń. Książę Siemowit nie był jednak bez winy, skoro współczesny kronikarz zakonny donosił, że z powodu fałszywej monety w Prusach, Dobrzyńiu, na Kujawach i Mazowszu panowała powszechna drożyzna⁴⁸.

W „Artykułach mazowieckich” zostały odnotowane kolejne niesprawiedliwe wyroki i krzywdy, które król wyrządził Siemowitowi. W świetle relacji synów Siemowita IV król łamał i zadawał gwałt władzy ich ojca i jego poddanych⁴⁹. Otóż Jagiełło rozkazał uwięzić starostę bełskiego Jana z Ćwiklina, kasztelana gostynińskiego Andrzeja z Kozłowa i wielu innych poddanych księcia Siemowita, którzy zostali bezprawnie oskarżeni. Dowiadujemy się, że Siemowit uczynił to niechętnie i znośił z trudem. Książę obawiał się jednak, że grozi mu większe niebezpieczeństwo. Otóż król przez swoje listy otwarte i pewnych posłańców nieprzyjaźnie mu się odgrażał. W pismach królewskich znalazły się następujące groźby: „jeśli nie zrobisz tego, co rozkazujemy i czego od ciebie żądamy, w żaden sposób nie ujdiesz naszej niechęci ze szkodą i niebezpieczeństwem dla ciebie, ponieważ coś innego moglibyśmy zechcieć przygotować na zagładę twoją i dóbr twoich”⁵⁰. „Artykuły mazowieckie” milczą w sprawie zarzutów, jakie ciążyły na poddanych księcia Siemowita. Nie-

---

wodem wystąpienia Jagiełły przeciwko księciu mazowieckiemu była jego pasywna postawa w początkowej fazie „Wielkiej Wojny”.

⁴⁴ *Articuli*, s. 636.

⁴⁵ Ibidem, s. 636–637. Na temat chronologii uszczuplenia posiadłości ruskich Siemowita — vide A. Janeczka, *Osadnictwo pogranicza polsko-ruskiego. Województwo bełskie od schyłku XIV do początku XVII w.*, Wrocław 1991, s. 25–26; cf. A. Swieżawski, *Rawskie księstwo*, s. 255; W. Sierażan, op. cit., s. 23.

⁴⁶ *Articuli*, s. 633–634.

⁴⁷ F. Piekosiński, *O monecie i stopie menniczej w Polsce XIV–XV wieku*, RAU whf, t. IX, 1878, nr 5, s. 253–254.

⁴⁸ *Johann's von Posilge, officiales von Pomesanien, Chronik des Landes Preussen (von 1360 an, fortgesetzt bis 1419)*, wyd. E. Strehlke, [w:] *Scriptores rerum Prussicarum*, t. III, Leipzig 1866, s. 360; A. Prochaska, op. cit., s. 12; A. Supruniuk, *Otoczenie*, s. 46.

⁴⁹ *Articuli*, s. 635.

⁵⁰ Ibidem, s. 636.

stety nie znamy chronologii wydarzeń, które zostały przedstawione w niniejszej skardze⁵¹. *Terminus ad quem* uwięzienia poddanych Siemowita IV stanowi początek 1424 r., kiedy konflikt z kasztelanem gostynińskim należał już do przeszłości. Dnia 9 lutego 1424 w Parczewie król powołał sędziów nadwornych, którym powierzył do rozsądzenia według prawa lwowskiego sprawę o zabójstwo. Znaleźli się wśród nich kasztelan gostyniński Andrzej Szczubiół z Ciechomic oraz podskarbi księcia Siemowita Goworek herbu Rawa⁵².

Król po raz kolejny naruszył jurysdykcję księcia Siemowita, kiedy wraz z dworem udawał się do Łęgonic, dóbr arcybiskupstwa gnieźnieńskiego, które leżały w granicach księstwa Siemowita IV. Podczas tego przejścia nakazał spalić wieś Czechynie, należąca do stolnika rawskiego Michała⁵³, która leżała w granicach ziem mazowieckich i bezspornie podlegała władzy Mazowsza (*ita quod memoria hominum in contrarium non existit*)⁵⁴.

Stosunki Siemowita IV z królem oświetlają dwa listy, które znajdują się w formularzu trydenckim⁵⁵. Kodeks ten był własnością księcia mazowieckiego Aleksandra Siemowitowicza, który 23 października 1423 otrzymał prowizję na biskupstwo trydenckie. Zdaniem wydawcy, Edmunda Winklera, formularz trydencki powstał przed wyjazdem księcia Aleksandra, najprawdopodobniej w 1424 r.⁵⁶ Uwagę zwraca niedatowany list nieznanego księcia do nieznanego księcia, który dotychczas nie został zauważony w historiografii. Wystawca listu pisze, że żadne z jego pism do Siemowita IV nie zostały przechwycone przez króla Władysława Jagiełłę. Informuje, że wielu królów i książąt z całego świata wysyłało do niego swe szlachetne poselstwa i legacje. Następnie oświadcza, że tak jak inni książęta, tak i sam Siemowit wielokrotnie miał zwyczaj przedstawiać mu swoje postanowienia. Książę mazowiecki w wysyłanych do niego pismach twierdził, że chciał sprzymierzyć się z nim oraz panami z rady królewskiej Szymonem z Rafałowa i Mikołajem z Bolechowic⁵⁷. Wystawca niniejszego pisma zwrócił się także z odrębnym listem do Władysława Jagiełły, w którym twierdzi, że nigdy nie pogwałcił przymierza z królem Polski poprzez listy wysłane do Siemowita⁵⁸.

⁵¹ A. Prochaska (op. cit., s. 14–15) niniejsze skargi wiąże ze spustoszeniem ziemi gostynińskiej przez wojska króla i Witolda w czasie kampanii wojennej 1422 r., natomiast Anna Supruniuk (*Otoczenie*, s. 135) odnosi je do lat 1416–1417.

⁵² F. Sikora, *Uroczystości koronacyjne królowej Zofii w 1424 r.*, [w:] *Kościół. Kultura. Społeczeństwo. Studia z dziejów średniowiecza i czasów nowożytnych*, pod. red. S. Byliny, Warszawa 2000, s. 165.

⁵³ Michał z Góry, vide A. Supruniuk, *Otoczenie*, s. 204.

⁵⁴ *Articuli*, s. 636.

⁵⁵ „*Liber disparata antiqua continens*” *Alexandro Masoviensi episcopo Tridentino dicatus*, wyd. E. Winkler, [w:] *Elementa ad Fontium Editiones*, t. II, Romae 1960.

⁵⁶ *Ibidem*, s. VI–VII.

⁵⁷ *Ibidem*, nr 65, s. 41: *consiliarius ipsius domini regis Wladislai, videlicet Simoni de Raphaelow et Nicolao de Bolechouicze*. Bolechowice to wieś parafialna, położona na północy zachód od Krakowa. Natomiast miejscowość *Raphaelow* identyfikować należy prawdopodobnie z Rachwałowicami (Rafałowicami), położonymi w powiecie proszowskim — J. Kurtyka, *Tęczyńscy. Studium z dziejów polskiej elity możnowładczej w średniowieczu*, Kraków 1997, s. 61, 65, 73, 100, 114, 431; *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, oprac. Z. Leszczyńska-Skrętowa i F. Sikora, Wrocław 1980, cz. I, z. 1, s. 178.

⁵⁸ „*Liber disparata*”, nr 65, s. 41: *profecto illud etiam non negamus, quod ad eundem Semouithum nostras legaciones direximus, que, de gracia Dei, treugas predictas inter nos et ipsum dominum regem Wladislaum contractas in nullo puncto penitus infrangebant*.

Szymon z Rafałowa i Mikołaj z Bolechowic są wymienieni jedynie w formularzu księcia Aleksandra. Z tego powodu nie możemy zweryfikować wiarygodności informacji zawartych w owych listach⁵⁹. Przypuszczam, że listy nieznanego księcia należy datować na początek lat dwudziestych XV stulecia, kiedy stosunki między księciem a królem zaczęły się psuć. Pod uwagę należy wziąć dwie możliwości. Po pierwsze, listy nieznanego księcia są autentyczne i odsłaniają dotychczas nieznane kulisy spisku Siemowita IV wobec Władysława Jagiełły. Po drugie, niniejsze dokumenty zostały sfalszowane przez kancelarię królewską, w której podkanclerzym w latach 1423–1428 był pochodzący z Mazowsza Stanisław Ciołek⁶⁰. Przyjęcie tej możliwości świadczyłoby, że w kancelarii królewskiej podejmowano działania mające na celu zdyskredytowanie księcia mazowieckiego. Ta ostatnia możliwość wydaje się bardziej prawdopodobna, aczkolwiek nie możemy wyjść poza domysły.

Do otwartego konfliktu między Siemowitem IV a Władysławem Jagiełłą doszło w latach dwudziestych XV w. Był on związany z osobą archidiacona płockiego i kanclerza księcia Siemowita Stanisława Pawłowskiego⁶¹. Genezę i przebieg tego zatargu oświetla z jednej strony dokument wielkiego księcia litewskiego Witolda, wystawiony 5 stycznia 1422 w Wilnie⁶², z drugiej „Artykuły mazowieckie”, które synowie Siemowita IV przedstawili Władysławowi Jagielle na zjeździe w Łęczycy w 1428 r.⁶³ W świetle dokumentu z 5 stycznia 1422 Witold został wybrany przez króla i jego szwagra sędzią w celu rozstrzygnięcia powstałego między nimi konfliktu. Dowiadujemy się, że Władysław Jagiełło oskarżył Siemowita o pewne nieuczciwe poczynania. Po pierwsze, książę pozwolił fałszować na swoich ziemiach monetę polską, a fałszerzy nie ukarał⁶⁴. O wiele poważniejszy był drugi zarzut wobec księcia. Dowiadujemy się, że pewien Pawłowski, *terrigena et familiaris eiusdem ducis Semouiti*, odgrażał się wobec niektórych na temat śmierci króla. Książę Siemowit poproszony przez króla o ukaranie tej zbrodni był „powolny i opieszaly”. Przed Witoldem jako sędzią odbyło się postępowanie w sprawie zarzutów przeciwko Siemowitowi. Witold oraz królewscy doradcy wysłuchali przedłożeń i pytań króla oraz odpowiedzi i usprawiedliwień, których udzielił Siemowit. Po zasięgnięciu opinii rady królewskiej Witold oczyścił Siemowita ze wszystkich zarzutów, które przedstawił mu król. Wyrok wielkiego księcia litewskiego poświadczyli wojewodowie: kaliski Maciej z Wąsoczy, wileński Wojciech Moniwid i trocki Jan Jawnuta Wolimuntowicz; kasztelanowie: wileński Krystyn Ościk, rozpierski Zbigniew Bąk z Góry Wysokiej, biecki Domarat z Kobylan i inni dostojnicy. Odmienne postępowanie Siemowita IV wobec Stanisława Pawłowskiego przedstawiają „Artykuły mazowieckie”. Synowie Siemowita IV przypomnieli królowi, że niegdyś sam przestrzegał

⁵⁹ I. Sułkowska-Kurasiova, *Dokumenty królewskie i ich funkcja w państwie polskim za Andegawonów i pierwszych Jagiellonów (1370–1444)*, Warszawa 1977, s. 201, przyp. 6, zwróciła uwagę, że formularz trydencki zawiera szereg aktów, których autentyczności nie możemy zweryfikować.

⁶⁰ Z. Kowalska, *Stanisław Ciołek (†1437). Podkanclerzy królewski, biskup poznański, poeta dworski*, Kraków 1993, s. 28–72.

⁶¹ Ostatnio na temat Stanisława Pawłowskiego — J. Grabowski, *Intelektualiści w kancelarii książęcej na Mazowszu w XIV i pierwszej połowie XV wieku. Ze studiów nad średniowieczną elitą umysłową na ziemiach polskich*, [w:] *Genealogia — stan i perspektywy badań nad społeczeństwem Polski średniowiecznej na tle porównawczym*, pod red. J. Pakulskiego i J. Wróniszewskiego, Toruń 2003, s. 223–224.

⁶² F. Piekosiński, op. cit., nr 6, s. 254–256.

⁶³ *Articuli Vladislao Regi Poloniae a ducibus Masoviae traditi [Sandomiriae A. D. 1428]*, wyd. W. Kętrzyński, MPH, t. VI, Kraków 1893, s. 638–641.

⁶⁴ Zarzut o fałszowanie monety przez księcia Siemowita pojawił się już po raz drugi — F. Piekosiński, op. cit., nr 5, s. 253–254, dokument z 25 lipca 1413.

ich ojca, by ze względu na poważne zbrodnie i fałszerstwa wtrącił Pawłowskiego do więzienia na zamku arcybiskupim w Łowiczu. W świetle tej relacji, Siemowit IV posłuszny życzeniom króla przekazał tegoż Stanisława w ręce arcybiskupa Mikołaja Trąby do twierdzy Łowicz, gdzie był przetrzymywany przez półtora roku zakuty w kajdany⁶⁵. Stanisław Pawłowski wyszedł z więzienia na zamku łowickim po 22 marca 1422, kiedy zaręczyli za niego ojciec Mroczo, dostojnicy ziemi sochaczewskiej i krewni⁶⁶. Powrócił na piastowane wcześniej urzędy i cieszył się nadal zaufaniem księcia Siemowita. Książę plocki nie posłuchał rady biskupa plockiego Jakuba Kurdwanowskiego, który w dokumencie datowanym na lata 1420–1421 przestrzegał go, by nie kierował się radą kasztelana plockiego Sasina zwanego Gęba z Trębek i właśnie Stanisława Pawłowskiego⁶⁷.

Bezpośrednią przyczyną konfliktu Siemowita IV z królem w ostatnich latach życia księcia plockiego było wystąpienie Pawłowskiego na synodzie prowincjonalnym w Łęczycy, który odbył się w maju 1425 r. Archidiakon plocki i kanclerz księcia Siemowita IV przybył do Łęczycy w zastępstwie ciężko chorego biskupa plockiego Jakuba Kurdwanowskiego. Przedmiotem obrad była sprawa *subsidium charitativum*, które papież przyznał królowi na przygotowanie wyprawy przeciwko husytom. W świetle relacji Długosza Pawłowski oświadczył, że „polecenie Stolicy Apostolskiej nie rozciąga się na diecezję plocką, ponieważ księstwo i ziemia mazowiecka znajdujące się w diecezji plockiej mają własnych, niezależnych książąt, którzy nie podlegają Królestwu Polskiemu ani nikomu innemu”⁶⁸. Kronikarz nie miał wątpliwości, że Pawłowski kierował się „radą i poleceniem” księcia Siemowita. Jagiełło oskarżył księcia mazowieckiego o felonię i na 11 listopada 1425 zwołał zjazd generalny do Brześcia Litewskiego, by – jak podaje Długosz – „zastanowić się, w jaki sposób i jakimi środkami zgnieść skierowane przeciw królowi i Królestwu posunięcia księcia mazowieckiego, zanim nabiorą mocy”⁶⁹.

Przebieg konfliktu króla z Siemowitem IV ukazuje dokument Władysława Jagiełły, wystawiony 25 września 1425 w Skokach⁷⁰. Król pisze, że w swoich listach i obwieszczeniach wyznaczył już wiele terminów, w których książęta mazowieccy Janusz i Siemowit IV powinni stawić się przed nim w Gnieźnie, Łęczycy, Bodzentynie i Bystrzycy. Jagiełło skarży się, że książęta mazowieccy odpowiadali na jego listy przez swych wysłanników „zawsze z jakimiś wykrętami, niedbale i niejasno”⁷¹. Król pragnąc postępować w tej sprawie łagodniej i okazać książętom mazowieckim swoją wyrozumiałość, wyrażał kolejno zgodę na następne terminy. Dowiadujemy się, że na zjazd w Bystrzycy w dniu 14 września 1425 przybyli posłańcy Siemowita IV i Janusza I, którzy poinformowali króla, że książęta mazowieccy nie mogli przybyć w minionych terminach ze względu na brak czasu i jakieś wówczas dla nich istotne okoliczności. Siemowit IV i Janusz I prosili o wyznaczenie innego ter-

⁶⁵ *Articuli*, s. 641.

⁶⁶ L. Pierzchała, *Jeszcze herb Roch*, „Miesięcznik Heraldyczny”, t. XI, 1932, s. 217–218; A. Suprun i uk, *Otoczenie*, s. 261.

⁶⁷ *Acta capitulorum Cracoviensis et Plocensis selecta (1438–1523, 1438–1525)*, wyd. B. Ulanowski, „Archiwum Komisji Historycznej”, t. VI, Kraków 1891, nr 617.

⁶⁸ J. Długosz, *Roczniki czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, Warszawa 1985, ks. XI (1413–1430), s. 223.

⁶⁹ *Ibidem*.

⁷⁰ *IMT*, nr 71; *Liber cancellariae Stanislai Ciolek. Ein Formelbuch der polnischen Königskanzlei aus der Zeit der Husitischen Bewegung* (dalej: *Liber cancellariae*), wyd. J. Caro, Wien 1871, t. I, nr 92.

⁷¹ *IMT*, nr 71, s. 126.

minu, w którym – jeśli nie będą mogli przybyć konno lub powozem – chcieliby zostać przyniesieni w lektykach. W odpowiedzi król wysłał do książąt mazowieckich w poselstwie Jana z Oleśnicy i Domarata z Kobylan⁷², którzy wezwali ich do stawienia się w terminie ostatecznym i końcowym 11 listopada 1425 w Brześciu na Rusi. Siemowit i Janusz mieli przybyć z przywilejami i nadaniami dotyczącymi ziemi plockiej, wiskiej, zawkrzeńskiej, zakroczymskiej, ciechanowskiej i wyszogrodzkiej. Król żądał, by przedstawili mu wszystkie dokumenty Kazimierza Wielkiego, „byśmy poznali, w jaki sposób wymienione ziemie — —, których dziedziczenie nam się należy, przeszły w wasze posiadanie”. Oprócz tego Władysław Jagiełło domagał się od Siemowita IV przedstawienia dokumentów w sprawie ziemi bełskiej i zamku krzeszowskiego, „które – jak wy mówicie, bracie nasz, książę, panie Siemowicie – macie z naszego nadania wraz z innymi prawami, swobodami, przywilejami przyznanymi i nadanymi wam przez naszych poprzedników”⁷³. Król zagroził, że po zasięgnięciu opinii rady królewskiej wyruszy przeciwko książętom mazowieckim, jeżeli nie stawią się w podanym terminie⁷⁴.

Jan Długosz podał, że Siemowit nie przybył 11 listopada 1425 r. na zjazd do Brześcia na Rusi z powodu choroby⁷⁵. Książęta plockiego reprezentowali jego synowie Siemowit V i Kazimierz II, którzy 14 listopada 1425 poświadczali, że ich ojciec nadal uznaje się za lennika króla polskiego i Korony. Publicznie zobowiązali się, że Siemowit IV złoży hołd w miejscu i czasie wyznaczonym przez króla⁷⁶. Deklaracja synów księcia na pewien czas uspokoiła napiętą sytuację.

Jaką rolę w tym konflikcie odegrał Stanisław Pawłowski? Kto kierował poczynaniami archidiacona plockiego? W historiografii generalnie możemy wyodrębnić dwa stanowiska. Po pierwsze, kanclerz Siemowita IV był obrońcą niezależności Mazowsza⁷⁷. Po drugie, był szpiegiem królewskim na dworze plockim. Ten ostatni pogląd zyskał największą popularność, aczkolwiek historycy różnią się w kwestii czasu przejścia Pawłowskiego na służbę królewską⁷⁸. Odpowiedzi na powyższe pytania pozwoli udzielić list Stanisława Pawłowskiego do wielkiego księcia litewskiego Witolda z 15 lipca 1425, który odsłania kulisy wyboru następcy zmarłego 27 maja 1425 Jakuba Kurdwanowskiego⁷⁹. List świadczy o zażyłości kanclerza Siemowita IV z wielkim księciem litewskim Witoldem. Dowiadujemy się, że Witold nakłonił Władysława Jagiełłę, by odstąpił od popierania kandydatury Stanisława Ciołka na biskupstwo plockie na rzecz Stanisława Pawłowskiego. Kanclerz Siemo-

⁷² Posłami królewskimi na Mazowsze byli kasztelan biecki Domarat z Kobylan herbu Grzymała i Jan Głowacz z Oleśnicy herbu Dębno, który wkrótce został marszałkiem Królestwa (1430–1440).

⁷³ Ibidem.

⁷⁴ Na wynikającą z dokumentu królewskiego groźbę wypowiedzenia wojny książętom mazowieckim zwrócił uwagę jako pierwszy F. Kozłowski, *Dzieje Mazowsza*, s. 235; vide także A. Swieżawski, *Rawskie księstwo*, s. 267.

⁷⁵ J. Długosz, *Roczniki*, ks. XI, s. 224–225.

⁷⁶ *IMT*, nr 72.

⁷⁷ J. Caro, *Geschichte Polens*, Gotha 1869, t. III, s. 561–563; J. Bartoszewicz, op. cit., s. 582, uważa, że wystąpienie archidiacona plockiego inspirował książę Siemowit IV.

⁷⁸ W. Sieradzan, op. cit., s. 34, sądzi, że Pawłowski wszedł na służbę królewską podczas pobytu w więzieniu w Łowiczu w 1421 r.; A. Swieżawski, *Rawskie księstwo*, s. 263, przypuszcza, że nastąpiło to jeszcze przed tym zdarzeniem. T. Żebrowski (*Pawłowski Stanisław*, PSB, t. XXV, Kraków 1980, s. 512) i A. Supruniuk (*Otoczenie*, s. 261) współpracę Pawłowskiego z królem datują od 1423 r. Natomiast A. Prochaska (op. cit., s. 36) przejście Pawłowskiego na stronę królewską łączy z jego podróżą do Rzymu w 1424 r.

⁷⁹ *Liber cancellariae*, nr 70.

wita IV twierdzi, że osiągnął plocką stolicę biskupią „z woli Boga i chęci Witolda i książąt mazowieckich”⁸⁰. Relację Pawłowskiego potwierdzają listy Witolda do książąt mazowieckich Siemowita IV i Janusza I z prośbą, by poparli kandydaturę Stanisława Pawłowskiego na biskupstwo plockie⁸¹. W liście skierowanym do Siemowita wielki książę litewski pisze, że Pawłowski odznaczył się w różnych sprawach Królestwa Polskiego, a także jego i Siemowita. Prosi, aby książę po rozważeniu prośb jego i króla zechciał „łaskę swojej opieki” skierować na owego Stanisława. Dodaje, że gdyby Siemowit odrzucił te prośby – w co jednak nie wierzy – nie powinien przedstawiać ich publicznie, aby nie zostały źle zrozumiane i nie przyniosły skutku odwrotnego od zamierzonego⁸². Interwencja Witolda odniosła zamierzony skutek. Dnia 10 lipca 1425 Stanisław Pawłowski pod naciskiem księcia Siemowita IV został wybrany biskupem plockim⁸³. Sprawca zajścia na majowym zjeździe łęczyckim uzyskał poparcie króla, który dokumentem datowanym 26 lipca 1425 z Łęczycy zwrócił się do papieża Marcina V z prośbą, by zatwierdził elekta kapitulnego na stolicy biskupiej w Plocku⁸⁴.

W świetle powyższych źródeł nie ulega wątpliwości, że wystąpienie Pawłowskiego na synodzie prowincjonalnym łęczyckim było prowokacją, która umożliwiła królowi wystąpienie przeciwko Siemowitowi⁸⁵. Argumentem na korzyść tej tezy jest także długoletni konflikt Pawłowskiego z synami Siemowita IV⁸⁶. W memoriale przesłanym na zjazd do Łęczycy w 1428 r. młodzi książęta mazowieccy Siemowit V, Kazimierz II i Władysław I przypomnieli królowi, że powinien ochraniać swoich książąt od obelg ich wrogów i otaczać ich opieką. Synowie Siemowita IV skarżyli się, że król wbrew tym zobowiązaniom ochrania i utrzymuje w swym Królestwie *filium iniquitatis Stanislaum Pawlowsky archifalsarium et traditorem ipsorum dominorum ducum*⁸⁷. Dowiadujemy się, że przez jego „zdradzieckie działania — — książęta ponieśli ciężkie wydatki w swoich dobrach i doświadczyli ciężkiej straty i szkód”. Zdaniem synów Siemowita IV Pawłowski dokonał uszczerbku nie tylko na ich honorze, ale także w niemniejszym stopniu zniesławił osobę Władysława Jagiełły, skoro wspomniani książęta są złączeni z królem tak bliskim powinowactwem. Z tego powodu niełaska i dyshonor dotyka cały ród króla. W „Artykułach mazowieckich” znajdujemy istotną informację, że „na koniec ów zdrajca Stanisław Pawłowski — — w sposób dotąd nie słyszany i niewytłumaczalny” w Kurii rzymskiej i wobec ca-

⁸⁰ Ibidem, s. 129.

⁸¹ Ibidem, nr 71 A i B. Wydawca księgi formularzowej Stanisława Ciołka uważał, że listy Witolda do Siemowita i Janusza nie zostały wysłane. Odmienny pogląd reprezentuje A. P r o c h a s k a, op. cit., s. 27.

⁸² *Liber cancellariae*, nr 71 A.

⁸³ Z ubiegania się o plocką stolicę biskupią zrezygnował kanonik plocki i proboszcz w Wyszku, Krystyn Nieborowski — J. D ł u g o s z, *Annales*, ks. XI, s. 212–213; T. Ż e b r o w s k i, *Zarys dziejów diecezji plockiej*, Plock 1976, s. 52; A. R a d z i m i n s k i, *Pralaci i kanonicy kapituły katedralnej plockiej w XIV i I poł. XV w. Studium prozopograficzne*, Toruń 1993, t. II: *Kanonicy*, s. 88.

⁸⁴ *Codex epistolaris Vitoldi magni duci Lithuaniae 1376–1430*, wyd. A. P r o c h a s k a, Kraków 1882, nr 1200. Oprócz tego na uwagę zasługuje bulla papieża Marcina V z 13 grudnia 1425, w której informował króla, że zatwierdził wybór Stanisława Pawłowskiego i w swoim imieniu nakazał mu napomnieć książąt mazowieckich, by stosowali się do życzeń króla i wypełniali jego żądania, *Liber cancellariae*, nr 88.

⁸⁵ A. P r o c h a s k a, *Hołdy mazowieckie*, s. 38.

⁸⁶ Ibidem, s. 41; T. Ż e b r o w s k i, *Pawłowski Stanisław*, s. 511–512.

⁸⁷ *Articuli*, s. 640.

tego kolegium kardynalskiego owych książąt zniesławił i zhańbił „wbrew Bogu i sprawiedliwości”⁸⁸.

W jakim celu Władysław Jagiełło podjął akcję skierowaną przeciwko Siemowitowi IV? Król wiedział o przewlekłej chorobie swojego szwagra. W księdze podwodów kazimierskich pod datą 10 marca 1425 odnotowano, że rajcy kazimierscy wynajęli cztery konie medykowi królewskiemu Jakubowi, który na polecenie króla jechał do chorego księcia mazowieckiego Siemowita Starszego⁸⁹. Sprzyjającą okolicznością dla planów królewskich była także choroba biskupa płockiego Jakuba Kurdwanowskiego. Konflikt z Mazowszem zbiega się z zabiegami władcy o zapewnienie dziedziczenia tronu polskiego jego synowi Władysławowi (ur. 31 października 1424). Narodziny męskiego potomka Jagiełły kładły kres planom sukcesji tronu polskiego przez najstarszego syna naszego bohatera — Siemowita V⁹⁰. Król zabiegi w sprawie sukcesji tronu polskiego przez Władysława III rozpoczął na zjeździe w Brześciu Kujawskim 25 kwietnia 1425, gdzie zgodził się na to, że pralaci, książęta i panowie Królestwa Polskiego uznają jego syna za króla po zatwierdzeniu ich wolności i przywilejów⁹¹. W tej sprawie Władysław Jagiełło zabiegał o radę Zygmunta Luksemburskiego, który odżegnywał króla polskiego od jakichkolwiek ustępstw na rzecz szlachty, ponieważ jego syn ma dziedziczne prawo do tronu. Król węgierski proponował, by domagać się od dygnitarzy koronnych pisemnych przyrzeczeń, w których uznają dziedziczne prawo syna Jagiełły do tronu polskiego⁹².

Sądzę, że oskarżenie Siemowita o felonię miało na celu związanie rąk ambitnego Piasta mazowieckiego i odwrócenie jego uwagi od spraw sukcesji tronu polskiego. Po śmierci Siemowita IV, w styczniu 1426 r., jego synowie przez kilka lat byli uwikłani w procesy z biskupem płockim Stanisławem Pawłowskim, które osłabiały ich autorytet w Koronie i poza jej granicami. Być może nie jest przypadkiem, że na zjeździe w Łęczycy dnia 19 maja 1426, już po śmierci Siemowita IV, Władysław Jagiełło odrzucił warunki sukcesji tronu polskiego, na które przystał rok wcześniej w Brześciu Kujawskim⁹³.

Jaką rolę w tym konflikcie odegrała księżna mazowiecka Aleksandra? W pewnym stopniu pozwala na to pytanie udzielić odpowiedzi list Władysława Jagiełły do wielkiego księcia litewskiego Witolda z 8 września 1426, w którym król relacjonuje sprawę złożenia hołdu przez młodszych książąt mazowieckich⁹⁴. Król pisze, że 8 września 1426 przybyli do Sandomierza książęta Siemowit V, Trojden II i Władysław I wraz ze swoją matką księżną Aleksandrą, która pozostawała w obecnej chwili z nimi w sporze. Oprócz sprawy zaopatrzenia wdowiego Aleksandry przedmiotem nieporozumień mogła być odmienna orientacja polityczna matki książąt mazowieckich w ich sporze z Władysławem Jagiełłą.

⁸⁸ Ibidem, s. 641.

⁸⁹ *Podwody kazimierskie*, zebrał S. Krzyżanowski, [w:] „Archiwum Komisji Historycznej”, t. XI, 1909–1913, s. 430.

⁹⁰ A. Prochaska, *Hołdy mazowieckie*, s. 37; A. Supruniuk, *Otoczenie*, s. 48.

⁹¹ J. Długosz, *Annales*, ks. XI, s. 211.

⁹² J. Sperkka, *Osobiste akty holdownicze panów polskich z okresu panowania Władysława Jagiełły*, „Społeczeństwo Polski średniowiecznej. Zbiór studiów”, t. IX, red. S. K. Kuczyński, Warszawa 2001, s. 236–237.

⁹³ J. Długosz, *Annales*, ks. XI, s. 216–217.

⁹⁴ *Liber cancellariae*, nr 103.

Zagadnienie konfliktów między Siemowitem IV a Władysławem Jagiellą jest częścią szerszego problemu wzajemnych relacji między obydwoma władcami⁹⁵. Król i jego mazowiecki lennik należeli do polityków dużego formatu. Pomimo częstych tarć i nieporozumień potrafili dochodzić do porozumienia i współdziałać na arenie międzynarodowej. Relacje między Siemowitem IV a Władysławem Jagiellą były uwarunkowane całokształtem stosunków politycznych⁹⁶. W okresie przedgrunwaldzkim książę płocki był pożądanym partnerem politycznym, z którym świeżo ochrzczony władca Królestwa Polskiego musiał się liczyć. Z wyjątkiem sporu o ziemię bełską i zatargu granicznego o wieś Duninów nie doszło w tym okresie do otwartego konfliktu między królem a jego mazowieckim lennikiem. Należy przy tym pamiętać, że spór o ziemię bełską toczył się w istocie nie między księciem a królem, lecz między Siemowitem a królową Jadwigą i panami krakowskimi. Wraz ze wzrostem międzynarodowego prestiżu Królestwa Polskiego i samego Władysława Jagielly osłabieniu ulegała pozycja księcia mazowieckiego. Okres po 1411 r. cechuje z jednej strony bliska współpraca Siemowita IV z państwem polsko-litewskim w polityce zagranicznej. Z drugiej strony dochodzi wówczas do coraz częstszych konfliktów między ambitnym Piastem mazowieckim a Władysławem Jagiellą, które punkt kulminacyjny osiągnęły w przededniu śmierci Siemowita IV. Na podkreślenie zasługuje, że w tym momencie Siemowita IV poparł jego brat książę Janusz I, który wraz z nim nie stawiał się na żądania Jagielly. Konflikt księcia płockiego z królem Polski w ostatnich latach jego życia był także walką o zamierającą ideę księstw dzielnicowych, które nie przystawały do nowej rzeczywistości politycznej⁹⁷.

Spektakularnym posunięciem politycznym Władysława Jagielly w dziedzinie polityki dynastycznej było wydanie jego ulubionej siostry Aleksandry za księcia Siemowita. Groźny konkurent do tronu i ręki Jadwigi wszedł w ten sposób do układu politycznego, który z jednej strony przysporzył mu prestiżu, z drugiej jednak związał go węzłem podległości lennej wobec Królestwa Polskiego. Księżna Aleksandra potrafiła umiejętnie łagodzić częste konflikty między jej mężem a bratem. W dużym stopniu to dzięki jej zmysłowi dyplomatycznemu udało się aż do śmierci Siemowita IV utrzymać poprawne stosunki między dworami w Płocku i Krakowie⁹⁸.

The King and His Vassal. Conflicts between Duke Siemowit IV of Mazovia and Władysław Jagiello

The author indicates the existence of two phases in the relations between the king of Poland and his Mazovian vassal. In 1385–1411 these relations remained basically correct, and the only controversies involved Jagiello's promise to grant Siemowit fiefs in Ruthenia (ultimately, in 1388 the duke received the Land of Belzec) as well as the borderland village

⁹⁵ Na potrzebę podjęcia tego problemu zwrócił ostatnio uwagę W. Sierażan, op. cit., s. 19, przyp. 32.

⁹⁶ M. Wiłska, op. cit., s. 12.

⁹⁷ A. Swieżawski, *Rawskie księstwo*, s. 268.

⁹⁸ Vide A. Strzelecka, *Kobieta w polityce dynastycznej i w życiu dworskim za panowania Władysława Jagielly (Drogi badań)*, [w:] *Pamiętnik VI Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Wilnie 17–20 IX 1935*, Lwów 1935, s. 112–125; M. Radoch, *Księżna Aleksandra Siemowitowa siostra Władysława Jagielly (zarys działalności politycznej do 1411 roku)*, [w:] *Studia historyczne z XIII–XV wieku*, pod. red. J. Śliwińskiego, Olsztyn 1995, s. 137–142.

---

of Duniów. Once the victory over the Teutonic Knights reinforced the political position of Poland, the dealings between the two rulers deteriorated. Siemowit was charged with, i. a. undermining the rights of the Polish king to suzerainty over Mazovia and minting forged Polish coins. During this period particular attention is drawn to the person of Stanislaw Pawłowski, archdeacon of Plock and the chancellor of Duke Siemowit, who, despite his anti-Polish declarations, won the support of the Jagiellons in his attempts at winning the office of the bishop of Plock (1425). The author shares the opinion expressed in part of the pertinent literature, i. e. that Pawłowski was Jagiello's secret agent who intentionally provoked conflicts. His activity enabled the king to place constant pressure on Siemowit, and in this manner to limit the duke's chances for political manoeuvres.